

*Подворчанська Ірина Вікторівна,
здобувачка ступеня вищої освіти «магістр» педагогічного факультету,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

*Науковий керівник:
Хом'як Ольга Анатоліївна,
к. пед. наук, доцент кафедри теорії та методик початкової освіти
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

ДЕРЖАВНІ ВИМОГИ ДО ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ В ЗМІСТІ НОРМАТИВНИХ ДОКУМЕНТІВ МОН УКРАЇНИ

В умовах реформування освіти, доведення її до європейських стандартів однією з важливих проблем є пошук шляхів активізації пізнавальної діяльності дітей молодшого шкільного віку.

Як свідчить досвід роботи вчителів початкових класів, висновки вчених Т. Байбара, Н. Бібік, Т. Грущинська, О. Савченко, Р. Шиян ефективність навчальної діяльності дітей молодшого шкільного віку значною мірою залежить від їх активного включення в різні види діяльності.

Пізнавальна активність є основою практично будь-якої діяльності зокрема й навчальної. Про важливість і доцільність формування і розвитку пізнавальної активності молодших школярів наголошується в Державному стандарті початкової освіти [2]. Окреслюючи мету початкової освіти, з поміж іншого, розробники Документу зазначають, що нею є всебічний розвиток дитини, відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, розвиток самостійності, творчості та допитливості [2]. Реалізація мети початкової освіти ґрунтується на певних ціннісних орієнтирах, зокрема: цінність дитинства, що оберігається шляхом встановлення освітніх вимог, які відповідають віковим особливостям дитини; визнання прав дитини на навчання через діяльність, зокрема гру; радість пізнання [2]. Також в Державному стандарті визначено ряд ключових компетентностей серед яких компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, що передбачають формування допитливості, прагнення шукати і пропонувати нові ідеї, самостійно чи в групі спостерігати та досліджувати, формулювати припущення і робити висновки на основі проведених дослідів, пізнавати себе і навколишній світ шляхом спостереження та дослідження [2].

З психологічної точки зору пізнавальна активність – це міра розумового зусилля, спрямована на задоволення пізнавальних інтересів індивіда. Як педагогічне явище, пізнавальна активність є двостороннім взаємопов'язаним процесом: з одного боку, це форма самоорганізації і самореалізації учня, з другого – результат цілеспрямованих зусиль педагога в організації пізнавальної діяльності учня.

Для вчителя не є секретом, що низький її рівень стає на перешкоді ефективної організації освітнього процесу, зокрема, і в початковій школі. Як показує практика, знання, отримані в готовому вигляді, як правило, викликають труднощі учнів у їх застосуванні при поясненні спостережуваних явищ і вирішення конкретних завдань. У такому випадку можна говорити про формалізм у навчанні, у засвоєнні знань, свідченням якого є відрив завчених учнями теоретичних положень від уміння застосувати їх на практиці. Пізнавальна активність сприяє інтелектуальному розвитку дитини, що передбачає не тільки потребу у вирішенні завдань пізнавального характеру, але й необхідність практичного застосовування отриманих знань. Пізнавальна активність не дозволяє молодшому школяреві «топтатися» на місці, бути залежним, чекати, поки хтось допоможе, покаже, вирішить за нього. Вона «штовхає» дитину до певних самостійних дій: запитати, відшукати певну інформацію, прочитати, написати, зробити. Недарма активні школярі відзначаються і більшою самостійністю як у розв'язанні навчальних завдань, так і у життєвих ситуаціях. Успішність молодшого школяра у його навчальній діяльності також багато в чому залежить від рівня пізнавальної активності. Адже учні, які мають достатньо високий рівень розвитку пізнавальної активності, прагнуть до знань, і, як правило, гарно навчаються. Таким чином, пізнавальна активність є першорядною умовою формування в учнів потреби в знаннях, оволодіння вміннями інтелектуальної діяльності, самостійності, забезпечення глибини і міцності знань. Окрім того, завдяки своїй пізнавальній активності дитина вступає у практичні, дієві відносини з оточуючим світом, що є умовою її успішної соціалізації. Разом з тим потрібно взяти до уваги, що учні класу мають різну за своїм рівнем розвитку пізнавальну активність: у когось він вищий, у когось – нижчий. Не є сталим цей показник й в окремо взятого учня, оскільки дитина не може з однаковим інтересом ставитись до всіх предметів, які вивчаються в школі, до усіх видів роботи, які пропонує вчитель, до усього того матеріалу, який вивчається. Дитину потрібно зацікавити, тим більше молодшого шкільного віку. Але потрібно розуміти, що цікаве навчання не виключає серйозного відповідального ставлення до нього, вміння старанно працювати, докладаючи певних зусиль, а, навпаки, сприяє цьому.

Для формування і зміцнення пізнавального інтересу в молодшого школяра потрібні:

1. Максимальна опора на активну мислительну діяльність учня: ситуації рішення пізнавальних завдань, ситуації активного пошуку, ситуації розумової напруги, ситуації суперечливості суджень, зіткнення різних позицій, в яких необхідно розібратися самому, стати на певну точку зору, прийняти рішення.

2. Навчальний матеріал повинен враховувати психологічний, інтелектуальний рівень розвитку як окремого учня так і класу в цілому.

3. Емоційна атмосфера навчання, позитивний емоційний тонус навчального процесу.

Значний потенціал для реалізації цих завдань міститься в змісті інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Нами з'ясовано, що пізнавальний

інтерес у своєму розвитку проходить такі стадії: цікавість, допитливість, теоретичний інтерес.

Цікавість – елементарна стадія вибіркового ставлення, що обумовлена тільки зовнішніми, скоріше обставинами несподіваного характеру, що привертають увагу людини і є початковим поштовхом у виявленні пізнавального інтересу. Теоретичний інтерес пов'язаний як із прагненням до пізнання складних теоретичних питань і проблем конкретної науки, так і з використанням їх як інструменту пізнання. Цей ступінь активного впливу людини на світ, на його перебудову, що безпосередньо пов'язаний зі світоглядом людини, з її переконаннями в силі і можливостях науки. Цей ступінь характеризує не тільки пізнавальне начало в структурі особистості, а й людину як діяча, суб'єкта, особистість. Але зупинимось на допитливості.

У педагогічному словнику допитливість визначається як риса характеру особистості, що проявляється у прагненні до широти та глибини знань про навколишній світ і саму себе. Із психологічної точки зору, допитливість – риса характеру особистості, яка виявляється у постійному прагненні людини до глибшого розуміння суті подій і явищ навколишнього світу. Допитливість є необхідною умовою інтелектуального розвитку людини, успішного навчання свідомого професійного вибору. Якщо для дитини дошкільного віку – це вікова особливість розвитку, то у дітей молодшого шкільного віку формується у процесі навчання шляхом пробудження інтересу до різних навчальних предметів і видів людської діяльності [4].

Гратися люблять усі діти, через гру можна зацікавити учнів предметом, навіть найпасивніших. Використовуючи гру, ніякого відступу від програми не допускається, оскільки гра є тільки засобом досягнення тієї мети, тих завдань, що закладені в освітній програмі та засобом активізації пізнавальної діяльності учнів.

Дидактичне завдання гри визначається відповідно до чинних вимог типової освітньої програми інтегрованого курсу «Я досліджую світ» з урахуванням вікових особливостей учнів. Наприклад, формування у дітей уявлень про природні процеси та об'єкти, розвиток як образного, так і абстрактного мислення; формування уявлень про взаємозв'язки в навколишньому середовищі; розвиток оцінки та самооцінки людської діяльності, кмітливості, здатності виявляти вольові зусилля для досягнення поставленої мети, довільної уваги, зосередженості [1]. Використання ігор у освітньому процесі початкових класів має на меті оволодіння молодшими школярами уявленнями, навичками та сформованими предметними компетентностями в нових ситуаціях; розвиток уваги, мовлення та пам'яті; поживлення творчої активності; виховання кмітливості, винахідливості.

Ігри на уроках «Я досліджую світ» можуть застосовуватися по-різному: весь урок може бути побудований у вигляді сюжетно-рольової гри (коли на урок завітала казкова гостя – зима, весна, тощо); як структурний елемент уроку; під час уроку кілька разів створюються ігрові ситуації (за допомогою казкового персонажа, іграшки, елементів змагання) [3].

Теоретичний аналіз нормативних документів і наукових джерел дає підстави стверджувати, що гра є одним із засобів закріплення, систематизації та узагальнення знань про навколишнє середовище. Гра має таку структуру, яка наочно відображена на рисунку.

Рис. Структура дидактичної гри

Таким чином, у рамках сучасних підходів до розвитку пізнавальної активності молодших школярів головним критерієм уроку повинна стати включеність у навчальну діяльність усіх без винятку учнів на рівні їхніх потенційних можливостей, спілкування у режимі діалогу, співробітництва, спільної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гільберг Т.Г. Навчально-методичний посібник. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1-2 кл. закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу. Київ: Генеза, 2019. 256с.
2. Державний стандарт початкової освіти. Постанова КабМіну України від 21.02.2018 № 87 «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF>
3. Киричук О.І. Навчальні інтереси молодших школярів. Київ: Рад. школа, 1982. 128 с.
4. Педагогічний словник / ред. кол.: М. Д. Ярмаченко, І. А. Зязюн, В. М. Мадзігон, Н. Г. Ничкало та ін.; за ред. М. Д. Ярмаченко. К.: Пед. думка, 2001. 516 с.